

UDK 821.163.4.09-31

Pregledni rad

Ethem MANDIĆ (Podgorica)

talemandic@gmail.com

PRIPOVJEDAČKI POSTUPCI I ELEMENTI POSTMODERNE U ROMANU *DAVIDOVA ZVIJEZDA*

Autor u ovome radu predstavlja neke od osnovnih problema pripovijedanja i strukture romana *Davidova zvijezda* Zuvdije Hodžića, kao i neke od osnovnih postmodernističkih postulata na kojima je bazirana priča o Davidu Šahanu.

Ključne riječi: *Zuvdija Hodžić, Davidova zvijezda, pripovijedanje, roman, okvirna pripovijest, umetnuta priča, postmoderna*

Roman *Davidova zvijezda* jedan je od najboljih postmodernih romana crnogorske književnosti. Ovaj rad dotaknuće samo neke od njegovih osnovnih problema pripovijedanja i postmodernih postupaka i biće osnova za širu elaboraciju.

Davidova zvijezda počinje glavom „u kojoj se ne događa ništa značajnije“, a radnja se odvija na Dalekome istoku. Arapski grad Bagdad, kroz koji čitalac ulazi u priču, kao kroz kapiju, mjesto je u kome je smještena *okvirna priča* romana.

Nije to slučajno što neki istraživači, poput Pjer-Danijela Ijea, smatraju i povezuju romane s lažima, a on vidi porijeklo romana „kod Arapa koji su izgleda narod naročito obdaren za laž“.¹ Roman kao žanr je omnibus forma koja obuhvata sve moguće oblike i forme izražavanja i prepoznaje se po toj megastrukturi kao što „arapski gradovi prepoznaju se najviše po suku, gužvi i svakojakoj robi.“² Roman *Davidova zvijezda* po intertekstualnosti i širokom spektru *gutanja različitih diskursa* jako je sličan arapskim gradovima, koji gutaju sve oblike ljudskoga života, odakle roman, vjerovatno, i vodi porijeklo, a đe i počinje priča *Davidove zvijezde* – dakle, na istoku.

¹ Cvetan Todorov, *Poetika*, Zavod za izdavačku delatnost, Beograd, 1986. str. 24.

² Zuvdija Hodžić, *Davidova zvijezda*, Sarajevo-Publishing, 2000. str 23.

Okvirna pripovijest toga romana je prostorno, vremenski i tematski odvojena od *umetnute priče* i funkcioniše kao njen okvir „tako što joj obezbeđuje *setting*.“³ Iako stvara određenu nezavisnost u odnosu na *umetnutu priču*, kao što je to u slučaju priča *Hiljadu i jedne noći* i okvirnom pričom o Šeherezadi, s čijim se sadržajem David nosi „od rođenja, a možda i prije“,⁴ okvirna pripovijest stvara plan, shemu po kojoj će se umetnuta priča odvijati, jer ona vodi priču, kao kad se *veže okrugla mapa*, onamo će je ona i počela, stvarajući „cikličnost“ romaneskne priče. Kako se kaže u samoj *Davidovoj zvijezdi* „postoji hiljadu i jedan način da se počne roman. Od toga kako krene priča, znao je, zavisiće i ostalo njen tok i kraj“.⁵

Pripovijedanje se, po Džerald Prinsu, u opštijem vidu shvata kao okvir i dopušta određene vidove organizacije stvarnosti. Ta *primarna priča* je dijegetički nivo na kojem se nalaze pripovjedači priče. U njoj saznajemo da je David Šahan, glavni lik romana, zapravo onaj koji kazuje priču, i da je „uvjeren da ona govori o njemu, a ne o drugima, što će se vidjeti“,⁶ i na koji način se on obreo u Bagdadu.

David je taj grad često sanjao dok je bio dijete i „sve mu je bilo poznato kao da lista pročitane knjige“.⁷ Kao što jedan „mongolski vladar, u XIII veku, sanja palatu i podiže je u skladu sa viđenjem u snu“,⁸ legendarnu palatu Kublaj Kan koja se kasnije javila u Kolridževom snu u vidu poeme, tako David sanja daleki grad, koji nam neki *sakriveni, sveznajući pripovijedač, hroničar i sekretar* Davidove duše, opisuje kroz Davidovo „duhovno putovanje“, koje je samo Davidov ponovljeni san. Opisuje nam njegove džamije i palate, ulice, ljude, pazare, kao i njegovu istoriju i mitove. U njegovom snu, ili na javi, taj grad izgleda kao mitski prostor slave, moći i ljepote, poput nekog rajskog mjesta.

Čitaocu se u prvoj glavi predstavljaju istorija, mit i legenda Istoka, i na koji način je iluzorna vječnost carstva, gradova, kalifa i careva nestala i raspršila se, a kako je „ostala priča, jača i trajnija od tvrdih zdanja“. Otud, pored očiglednoga naslanjanja na tradiciju istočnjačkog pripovijedanja i sličnosti kompozicije sa pričama *Hiljadu i jedne noći*, u ovom romanu, kako kazuje Enver Kazas, „miješaju se stvarno i fantastično, snovidno i dokumentarno, mistično i faktografsko, prošlo i sadašnje“.⁹ Jedino tim čudesnim *miješanjem sfera* u postmodernističkome maniru može se prikazati *dvoličnost istočnjakih*

³ Džerald Prins, *Naratološki rečnik*, Službeni glasnik, Beograd, 2011. str 131.

⁴ Z. Hodžić, *nav. djelo*, str. 32.

⁵ Z. Hodžić, *nav. djelo*, str. 32.

⁶ Isto, str. 24.

⁷ Isto.

⁸ Horhe Luis Borhes, *Nova istraživanja*, Paideia, Beograd, 2008. str. 18

⁹ Z. Hodžić, *nav. djelo*, str.12

priča. Istoriografski diskurs i dokumentaristički pristup su prisutni jer se želi redefinirati historija i historijska činjenica, ali se ona također razobličuje u ime stvaranja one veće fikcionalne historije i stvaranja estetske činjenice. Dokumentarizam je *antipoetski* i *antiromanički* princip, a time je opravdano historijsko pripovijedanje i *objektivni Duh pripovijedanja* prve glave *Davidove zvijezde*, a „hroničarski tip kazivanja je samo okvir za simbolički utemeljenu priču“.¹⁰

Okvirna priča *Davidove zvijezde* je simbolička priča, parabola umetnute priče, a njihov odnos pravi mrežu značenja, mozaičku strukturu romana. Odnos između te dvije priče je „kao da su dva neba – jedno gore, a drugo dolje“,¹¹ kao kad *čovjek pogleda u ogledalo svoje lice*, kako je David Šahan zapisao na samom početku priče, rečenicu koju je potom izbrisao. Ta mreža odnosa pravi „mozaičku strukturu“ romana u kojoj su priče povezane po principima složenoga, epskoga zapleta i proizilaze jedna iz druge, u kojoj se miješaju pripovjedački glasovi tvoreći pripovjedačku polifoniju. Taj odnos diže Davidovu tragičnu priču o ujaku Kalmiju s ličnoga, individualnoga, historijskoga na nivo simboličkoga, mitskoga, univerzalnoga u kojem se povezuju *strašna historijska iskustva čovječanstva*, u kojoj se nadovezuju rezolucije, logori, razaranja gradova, ratova u jednu vječnu historiju zla koja se ponavlja. *Davidova zvijezda*, u maniru najboljih postmodernističkih južnoslovenskih romana, poput *Grobnice za Borisa Davidoviča*, *Kako upokojiti vampira*, *Fame o biciklistima* razara koncept evolucije historije kao nečeg što *uvijek ide naprijed*.

U posljednjoj glavi „u kojoj se ne događa ništa značajnije“, koja je kao i prva glava samo kapija kroz koju se izlazi „objektivni se Duh Pripovedanja na posljednjim stranicama otelovljuje kao Duh Pripovedača, koji se tu, na kraju pojavljuje kao jasno naglašeno Ja naratora“.¹² *Implicitni autor*, koji je bio odgovoran za izbor situacija i događaja, njihovu „distribuciju i kombinovanje“¹³ sve do posljednje glave romana, sada se pojavljuje da bi ispričao historiju svojih predaka, kao i sam nastanak romana. Čitalac shvata da je taj autor-pripovjedač preuzeo priču Davida Šahana i da je odgovoran za to pripovijedanje, a da to pripovjedačko Ja ima znanje o tim događajima jer su im i „snovi bili slični“ i zato što pretpostavljamo da mu je David poslao rukopis knjige, koje je to pripovjedačko Ja (neimenovani *hroničar*, *sekretar* Davidove duše) u dogovoru sa njim nazvalo *Davidova zvijezda*.

Ovo poglavlje se javlja kao potraga za mjestom Kodra-Alijina, za grobom pripovjedačevih predaka, i rođakom Ramom Berišom, dervišom, o

¹⁰ Danilo Kiš, *Čas anatomije*, Prosveta, Beograd, 2005, str.6

¹¹ Isto, str. 36.

¹² Isto, str. 58

¹³ Džerald Prins, *Naratoški rečnik*, Službeni glasnik, Beograd, 2011. str. 73

kojem se pričaju priče slične onim o Al-Atajihu, koji se više ne mogu naći i uhvatiti, jer su postali dio mitske stvarnosti i *čudovišnog sjećanja pripovjedača*. Za njima se traga u romanu, to je potraga za ličnom zvijezdom, koja se na kraju ukazuje kao što se Rama Beriša ukazuje kao jedan od učesnika simpozijuma pod imenom Amar Ašireb, kao što im se ukazuje nebo nad Bagdadom, „baš kao nekad u zavičaju“, i oni *srećni shvataju* da se njihovo nebo i zvijezda nalaze u Prokletijama, u mjestu koje se zove Gusinje, a Bagdad je samo njegov simbolički odraz, koji su povezani duhovnom sličnošću – trgovački grad u kojem se srijeću ljudi različitih kultura i u kojem su mit i stvarnost, i priča i pričanje glavna obilježja.

Nakon tri tačke, priča *Davidove zvijezde* se završava jednom mistifikacijom u kojoj čitalac otkriva da su David i pripovjedačko Ja, možda jedna ista osoba, jer dok su odlazili iz priče vidjeli su da za njima „ne ostaju četiri, već dvije stope“; možda su oni jedna duša, ali njene dvije refleksije, kao čovjek i njegov odraz u ogledalu, bez mogućnosti spoznaje koji je od dva realan, a koji fiktivan: „jer kad pogledaš u ogledalo, šta vidiš?“

Davidova zvijezda služi se posmodernističkim postupcima mitizacije narativnog tkiva, razbijanja konvencija zvaničnoga historijskog diskursa, borhesovskim mistifikovanjem priče, miješanjem dokumenatarnoga, paraliterarnoga i fiktivnoga, estetskoga u cilju pravljenja *literarne istorije*. Mitizirano pripovjedanje toga romana slično je *magijskom realizmu*, a Hodžićev mit zasniva na fantastičnosti istočnjake priče u kojoj se „legenda i istorija prepliću, liče na rijeku koja spaja više pritoka“.¹⁴ Ta priča ima više lica i javlja se istovremeno na više različitih mjesta poput derviša Al-Atajiha, ili Rame Beriše; u njoj se gube granice fantastike i realnosti, i one su u istočnjačkoj priči izmiješani kao *pravi i lažni biseri* na „lotinjavim strunjarama i hasurama“ arapskih gradova.

Zuvdija Hodžić ovim romanom postaje dio južnoslovenske i svjetske *postmodernističke tradicije* pripovijedanja kojoj pripadaju i Danilo Kiš, Borislav Pekić, Svetislav Basara, ali i Horhe Luis Borges, Gabriel Garsija Markes, Salman Ruždi, i drugi. Ovim radom dotakli su se i otvorili neki od problema, koji će, kao što je rečeno na početku, biti dio nekog opširnijeg tumačenja, kakvo ovaj roman i zaslužuje.

¹⁴ Z. Hodžić, *nav. djelo*, str. 27.

Bibliografija

- Borhes, Horhe Luis. – *Nova istraživanja*, Paideia, Beograd, 2008.
- Hodžić, Zuvdija. – *Davidova zvijezda*, Sarajevo-Publishing, 2000.
- Kiš, Danilo. – *Čas anatomije*, Prosveta, Beograd, 2005.
- Prins, Džerald. – *Naratološki rečnik*, Službeni glasnik, Beograd, 2011.
- Todorov, Cvetan. – *Poetika*, Zavod za izdavačku delatnost, Beograd, 1986.

Ethem MANDIĆ

THE NARRATIVE PROCEDURES AND POSTMODERN ELEMENTS IN *DAVIDOVA ZVIJEZDA*

The author of the paper presents some of the basic issues of narrative and the structure of *Davidova zvijezda* (*The Star of David*) by Zuvdija Hodžić, as well as some of the basic postmodernism postulates underlying the story of David Šahan.

Key words: *Zuvdija Hodžić, Davidova zvijezda, narration, novel, the Postmodern*